

Vaikea ja vielä vaikeampi musiikin sisällönkuvailu

Heikki Poroila
FM, kirjastonhoitaja

Musiikin sisällönkuvailu ei ole mahdollista. Musiikin joidenkin sisällöllisten piirteiden kuvailua voidaan silti yrittää niillä karkeilla työkaluilla, joita tarkoitukseen on kehitelty. Siinä missä asiasanoitusta voi kuvailla kauniisti kuvanveistäjän taltaksi osaavissa käsissä, luokitus on musiikin osalta pääosin kuin moukarilla lyömistä.

Olemme itse tähän tilanteeseen syyttömiä. Musiikin vaikea kuvailtavuus on sisäsyntyistä, vaikka toki inhimillisen kulttuurin moninaisuutta voidaan syyttää tilanteen vaikeuttamisesta entisestään. Emme osaa kuvailla musiikin niitä puolia, jotka juuri tekevät musiikista ihmiselle välttämättömän ja samalla selittämättömän elinkumppanin, koska musiikin tämä ulottuvuus on edelleen arvoitus. Joudumme tyytymään siihen, että kohdistamme huomion joihinkin musiikin piirteisiin, jotka suostuvat solahtamaan luokitusjärjestelmien väkimmäiseen maailmaan tai asiasanojen semanttiseen hämäryyteen.



Pohdin lyhyesti kolmea näkökulmaa, joista käsin musiikin sisältöä on perinteisesti pyritty kuvaamaan. Niiden jälkeen esitän neljännen, joka ei ole luultavasti perinteinen.

Näkemyksistä riippumattomat musiikilliset elementit ovat erityisesti taidemusiikin perinteessä olleet keskeinen sisällönkuvailun lähtökohta. Jos musiikkiteos on nuotinnettu kahdelle viululle, alttoviululle ja sellolle, se pysyy jousikvartettona kaikissa esityksissä nyt ja tulevaisuudessa. Pianosoolo on pianosoolo, oli tyyliä tai muu viitekehys mikä tahansa. Soittimet ja esityskokoonpanot ovat niin lähellä objektiivista olemassaoloa kuin mikään musiikissa voi olla (musiikkiin fysikaalisena ilmiönä en syvenny, koska se on pääosin ikävystyttävää numeroilla leikkimistä). Niiden maailman voi suhteellisen helposti siirtää sekä luokituskaavoihin että asiasanastoihin. Detaljeista voidaan kiistellä, mutta se ei ole vakavaa.

Toinen tapa hahmottaa musiikkia on perinteisesti ollut **funktionaalinen leima**, jolla voidaan yleistää ja sievistää monimutkaisia musiikillisia ilmiöitä. Jos säveltäjä nimeää laajamuotoisen laulu- ja soitinosuusia sisältävän ja näyttämöllä esitettäväksi tarkoitettun teoksen oopperaksi, oopperana se pysyy, vaikka teoreetikot voivat tuhlata aikaansa pohtimalla musiikkiteatterillisen jatkumon yksityiskohtia ja niitä salaperäisiä hetkiä, jolloin oopperan sijasta pitäisi ruveta puhumaan operetista, laulunäytelmästä tai peräti musikaalista. Jos itsessään viaton ja vapaa sävelmä napataan kirkon, työväenpuhaltajien tai elokuvantekijöiden käyttöön, siitä voi yhtä hyvin tulla virsi, aatteellinen marssi kuin soundtrackin tunnari. Eipä arvannut Marc-Antoine Charpentier 300 vuotta sitten, että hänen säveltämänsä *Te Deum*in melodia tunnetaan ja tunnistetaan myöhemmin vain Eurovision tunnussävelmänä.

Erityisesti populaarimusiikin piirissä on **musiikin tyyllillä, lajityypillä eli genrellä** ollut keskeinen sen paikkaa ihmisen kulttuurissa hahmottava merkitys. Tämä on tutkimuksellisesti kiinnostavaa erityisesti sen takia, että tuskin mikään muu sisällönkuvailuun käytetty menetelmä voisi olla tyylinimityksiä epämääräisempi, suhteellisempi ja pahimmissa tapauksissa harhaanjohtavampi. Luokituskaavat ja asiasanastot täyttyvät kyllä napakan tuntuisilla termeillä, joita saattelevat joskus

tuntikausien väännön tuloksena syntyneet määritelmät. Tosielämässä kuitenkin jokainen käyttäjä määrittää itse näiden genretermien kattaman alueen ja ennen muuta sen, mikä niihin ei kuulu. Jos pieni joukko valikoituneita musiikin luetteloijia ei pääse tällaisista määritelmistä yksimielisyyteen, miten se voisi onnistua miljoonien ihmisten maailmassa?

Tyylilajeihin nojautuva sisällönkuvailu on erityisen haavoittuva menetelmä sen takia, että sekä syöttö- että tulkintavaiheessa ratkaisuja eli tulkintoja tekee subjektiivinen mieli. Osoivinkaan määritelmä ei takaa, että luetteloija ymmärtää asian kuten määritelmän tekijät ovat tarkoittaneet (jos hekään ovat sitä täysin samalla tavalla mieltäneet). Kirjaston sisällönkuvailutermejä hyödyntävä asiakas ei taatusti uhraa hetkeäkään ajatukselle, että luetteloijan näkemys voisi poiketa siitä, mikä asiakkaalla itsellään on. Sehän olisi muuten väärä, ja mitä järkeä siinä taas olisi. Jokainen asiakas kuvittelee, että genreasiasanoja on käytetty juuri sillä tavalla kuin hän itse ne ymmärtää. Ei siis ihme, jos hakutulokset vaihtelevat ja onnistumisen kokemukset ovat rajallisia (mekkalalta vältymme vain sen takia, ettei genre-epäonnistumisia yleensä edes hahmoteta).



Olen pohdiskellut musiikin sisällönkuvailun ongelmia noin 35 vuotta. Alalle tultuani olin varma siitä, että juuri minä kykenen rakentamaan sen puuttuvan täydellisen musiikin luokituskaavan. Kun siitä ei tietenkään tullut yhtään mitään, alkoi mielessäni kyteä skeptisyys musiikin sisällönkuvailun tavoitteita kohtaan yleisemminkin. Nyt työuran kalkkiviivoilla olen taas varma. Varma siitä, että meillä on painavat perusteet hiukan hellittää sisällönkuvailulle asettamistamme tavoitteista.

Kaikesta ei tarvitse luopua. Kyllä soittimia ja niiden yhdistelmiä voi edelleen kuvailla siinä missä erilaisia rukinlapojakin, ehkä jopa helpommin. Oma luokka yhdelle harmonikalle on täysin pätevä ratkaisu siinä missä soitinasiasanastoon voidaan kerätä ne vähintään puolensataa nimitystä, joilla erilaisia harmonikkoja maailmalla kutsutaan. Tällä tasolla asiat toimivat kohtuullisen hyvin, mitä nyt välillä joudutaan pohtimaan uusien (joskus myös hyvin vanhojen) soittimien nimenmuotoja ja itsenäisyyttä.

Myös tuo funktionaalinen leimaaminen on yllättävän toimiva järjestelmä, kun niille leimoille vain löydetään autenttiset perustelut ja sisällönkuvailija ainakin välttävästi tuntee sitä maailmaa, jossa nämä leimat ovat syntyneet (*taidemusiikki* ei ole käsitteellisesti ihan sama Intiassa tai Indonesiassa kuin Euroopassa). Musiikillisilla funktioilla on vastineensa ihmisten todellisuudessa, siksi niillä voi tehdä myös mielekästä sisällöllistä analyysiä. Funktionaalisuuden rajat on silti syytä aina muistaa. Jonkin sävellyksen kutsuminen surumusiikiksi on kulttuurinen sopimus, joka ei päde aina ja kaikkialla. Funktionaalisille kuvailutermeille ei kannata antaa yleispätevyyttä, jota niillä ei ole.

Mutta ne tyylilajitermit! Emme tietenkään pääse niistä, koska rakastamme mahdollisuutta antaa koodilyhenteitä ylivoimaisen monimutkaisille ilmiöille. Emme pääse genretermeistä siitäkään syystä, että niille ei ole varsinaisesti vaihtoehtoa. Me ihmiset ryhmitymme näitten kylttien taakse, vaikka voimme olla verisen eri mieltä siitä, mitä kyltissä oleva teksti tarkoittaa yksittäisten musiikillisten ilmiöiden tasolla.

Mutta mielestäni meillä on painavat syyt vähentää tyyliin liittyvien luokkien ja asiasanojen arvovaltaa ja näennäistä uskottavuutta. En esitä, että ne siirretään suoraan stand up -komiikan seuraan. Mutta julkisesti ja ääneen on syytä sanoa, että kaikki genretermit ovat semanttisesti häilyviä mielipiteitä myös jököttaessään arvokkaasti ja pysyvästi MARC-tietueen kentässä 650. Mielipide voi olla erittäin osuva, mutta kun emme voi tietää, milloin näin on, se pysyy silti mielipiteenä.

Otan muutaman esimerkin näistä mielipiteistä.

Taidemusiikin perinteessä genrenimitykset ovat suhteellisen harvinaisia, mutta **musiikin impressionismista** silti puhutaan ja termiä käytetään kuvaamaan... niin mitä muuta kuin Claude Debussyn musiikin erityispiirteitä? Karu tosiasia on, että tuo ”musiikin impressionismi” on vain kriitikoiden ja toimittajien yritys kuvata sellaista, mihin sanat eivät pysty. Termi ei voi liittyä aikakauteen, se oli täynnä kaikenlaisia kokeiluja. Assosiaatiot maalaustaiteeseen ovat jälkiviisastelua, joka ei selitä yhtään mitään. Silti voimme myös 2010-luvulla lukea kritiikkejä, joiden mukaan säveltäjä X:n uudessa teoksessa voi kuulla ”1900-luvun alun impressionismin kaikuja”.

Kun kansallinen musiikin luettelointi- ja luokitusryhmä Luumu valmisteli vuonna 2005 julkaistua musiikin asiasanastoa, yksi pisimmistä kiistelyistä liittyi termiin **progressiivinen rock**. Kukaan ei kiistänyt tällaisen genren olemassaoloa, mutta keskustelu osoitti vääjäämättä, että näkemykset genren rajoista ja syvimmästä olemuksestakin olivat etäällä toisistaan. Vaivoin sorvatus määritelmän jatkeeksi lisätiinkin lause ”Koska määrittely ja rajanveto on muiden rock-tyylien lailla hankalaa, suositellaan lisäksi käytettäväksi aina myös termiä *rock*.” Muuten ihan hyvä juttu, mutta ei se termi *rock* ole sen helpommin tai yksiselitteisemmin määriteltävissä.



Jos nyt ehdotan, että genrelähtöistä luokittamista ja asiasanoitusta tulisi käyttää nykyistä varovaisemmin, miten se käytännössä tehtäisiin? Jos pitää kuvailla ”rock-levyn” musiikillista sisältöä, vaihtoehdot ovat kai aika vähissä? Tämä on totta. Ehdotankin ennen muuta asenteiden muuttamista. Ei yritetä olla äärimmäisen spesifejä asioissa, joissa siihen ei kerta kaikkiaan ole eväitä. Suositaan väljiä genremäärittelyjä varsinkin hyllysijoituksen tasolla ja käytetään tyyliä kuvaavia termejä mieluummin monta kerrallaan kuin yhtä ehdotonta suosien. Vältetään antamasta käyttäjille mielikuvaa hyvin täsmällisestä ja oikeaan osuvasta sisällönkuvailusta käyttämällä useita termejä. Haarukoidaan mieluummin kuin yritetään ehdotonta täysosumaa.

Toinen ehdotukseni ei luultavasti synnytä kättentaputuksia missään, mutta olen vakavasti sitä mieltä, että olisi usein parempi kuvailla julkaisun musiikin sisältöä subjektiivisin lausein huomautuskentässä kuin objektiivisuutta näennäisesti edustavilla termeillä asiasanakentässä. Näinhän myös musiikkitoimittajat joutuvat toimimaan, kun käsissä on perinteisiä genrejä välttelevä ilmiö. Silloin sanotaan suoraan, että tässä musiikissa on vähän sitä ja tätä. Ei siinä ole mitään hävettävää, kuten ei siinäkään, että kuvaillaan Straussin valsseja tai Lehárin operetteja reilusti viihdemusiikiksi.